

Innhold

Forord.....	17
DEL 1. Fagkyndighet og sakkyndighet.....	25
1. Sakkyndighet	27
1.1 Introduksjon: Rettsmedisinen møter jussen.....	27
1.2 Fagkyndighet og sakkyndighet	29
1.3 Sakkyndighet som bevis	30
1.4 Hva kan en sakkyndig uttalelse gjelde?	31
1.4.1 Hendelser i fortid.....	31
1.4.2 Fremtiden	32
1.4.3 Generelle uttalelser.....	32
1.5 Grensen mellom rettens og sakkyndiges oppgaver	32
1.6 Brukes sakkyndige når det trengs?.....	34
2. Fagkyndighetens ulike roller	36
2.1 Oversikt	36
2.2 Behandlerrollen.....	36
2.3 Rettsoppnevnte sakkyndige.....	37
2.4 Påtalemyndighetens bruk av sakkyndige	38
2.4.1 Oversikt	38
2.4.2 Sakkyndige engasjert av påtalemyndigheten.....	39
2.4.3 Begjæring til retten om oppnevning.....	40
2.4.4 Påtalemyndighetens bruk av eksterne fagfolk.....	40
2.5 Partssakkyndige (sakkyndige vitner)	41
2.5.1 Oversikt	41
2.5.2 Utfordringer ved partssakkyndige.....	41
2.5.3 Hvilke regler gjelder for partssakkyndige?.....	43
2.5.3.1 Forskjellene mellom partssakkyndige og oppnevnte sakkyndige – oversikt	43
2.5.3.2 Ikke habilitetsregler.....	43
2.5.3.3 Skriftlig erklæring.....	43
2.5.3.4 Taushetsplikten	44
2.5.3.5 Den rettsmedisinske kommisjon (DRK)...	44
2.5.3.6 Rollen i retten.....	45
2.5.3.7 Behandlere som partssakkyndige	45
2.5.3.8 Godtgjøring.....	46

2.6	Fagkyndige som vitner	46
2.7	Fagkyndige meddommere	47
2.7.1	Oversikt	47
2.7.2	Når kan fagkyndige meddommere oppnevnes?	47
2.7.3	Hvilken type fagkyndighet kan brukes?	48
2.8	Fagkyndige som produsenter av attester	49
3.	Kvalifikasjoner og begrensninger	51
3.1	Nødvendig kyndighet og erfaring	51
3.2	På hvilket nivå bør kompetansen være?	52
3.3	Redegjørelse for kvalifikasjoner	53
3.4	Rolleforståelse som kvalifikasjon	54
3.5	Formidlingsevne som kvalifikasjon	55
3.6	Bevissthet om kvalifikasjonenes begrensninger	55
3.6.1	Den sakkyndiges egne begrensninger	55
3.6.2	Fagets begrensninger	56
4.	Etikk	58
4.1	Generelt	58
4.2	Generell redelighet	59
4.3	Kompetanse	60
4.4	Habilitet	62
4.5	Rolleklarhet og rolleforståelse	62
4.6	Taushets- og diskresjonsplikt	62
4.7	Objektivitet, nøytralitet og upartiskhet	63
4.8	Grundighet	64
4.9	Respekt	65
4.10	Uttalelser i media	65
DEL 2. Rettsmedisin		67
5.	Hva er rettsmedisin?	69
6.	Den rettsmedisinske kommisjon (DRK)	72
6.1	Om kommisjonen	72
6.2	Innsendingsplikten	74
6.2.1	De skriftlige erklæringene	74
6.2.2	Uttalelser i retten	75
6.3	Kvalitetssikring	76
6.4	Ansvar for sakkyndigutdanning	78
7.	Rettspsykiatri	79
7.1	Oversikt	79
7.2	Den aktuelle lovsituasjonen	80
7.3	Historikk	81
7.4	Foreløpige (prejudisielle) undersøkelser	81
7.5	Full rettspsykiatrisk undersøkelse	84
7.5.1	Når skal en full rettspsykiatrisk undersøkelse foretas? ..	84

7.5.2	Kompetansekrav	85
7.6	Hva skal de sakkyndige uttale seg om?	86
7.7	Retten og tvil om tilregneligheten	89
7.8	De sakkyndige og tvil	92
8.	Rettspatologi	95
8.1	Innledning.....	95
8.2	Rettslige spørsmål.....	97
8.2.1	Hjemmel for obduksjon	97
8.2.2	Obduksjonshyppighet og finansiering	98
8.3	Obduksjonens rolle.....	99
8.4	Obdusentenes rolle	100
8.5	Mandatet.....	100
8.6	Gjennomføring av obduksjonene.....	102
8.7	Erklæringene	102
8.7.1	Generelt	102
8.7.2	Vanlige mangler i obduksjonserklæringer	103
9.	Klinisk rettsmedisin	106
9.1	Oversikt	106
9.2	Behandlingen i Den rettsmedisinske kommisjon	106
9.2.1	Innsendingsplikten.....	106
9.2.2	Utfallet av kommisjonsbehandlingen	108
9.3	Rollen.....	108
9.4	Mandatene.....	110
9.5	Erklæringenes form	110
9.6	Fornærmedeerklæring.....	111
9.6.1	Innledning	111
9.6.2	Hvem er «fornærmede»?	111
9.6.3	Oppdraget	112
9.6.4	Årsakssammenheng	113
9.6.5	Begrepsbruk i erklæringen.....	113
10.	Andre rettsmedisinske fag	115
10.1	Rettsstoksikologi	115
10.1.1	Oversikt	115
10.1.2	Kommisjonens behandling	115
10.1.3	Erklæringene	116
10.2	Rettsodontologi	117
10.2.1	Oversikt	117
10.2.2	Kommisjonens behandling	118
10.2.3	Erklæringene	118
10.2.4	Tannlegene som sakkyndige ved barnehusene.....	119
10.3	Rettsgenetikk.....	120
10.3.1	Oversikt.....	120
10.3.2	Den rettsmedisinske kommisjon.....	120

10.4	Rettspsykologi	121
10.5	Rettsantropologi.....	122
DEL 3. Justissektoren og juss		123
11.	Justissektoren	125
11.1	Innledning.....	125
11.2	Domstolene – grunnleggende prinsipper	127
11.2.1	Oversikt	127
11.2.2	Muntlighet og bevisumiddelbarhet.....	128
11.2.3	Kontradiksjon, rett til å uttale seg og til å stille spørsmål	128
11.2.4	Offentlighet og åpenhet.....	129
11.2.5	Deltakelse av lekfolk	130
11.2.6	Retten til å anke	130
11.3	Hvem er dommerne?	131
11.4	Advokatene	132
11.5	Politiet	132
11.6	Påtalemyndigheten.....	133
11.7	Kriminalomsorgen	133
11.8	Gjenopptakelseskommisjonen	134
11.9	Fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker	134
11.10	Gangen i en straffesak.....	135
11.10.1	Anmeldelse og etterforskning.....	135
11.10.2	Påtalevedtaket	135
11.10.3	Pådommelse som tilståelsessak.....	136
11.10.4	Hovedforhandling.....	136
12.	Strafferett	138
12.1	Innledning.....	138
12.2	Hva må til for å domfelle?.....	139
12.3	Voldslovbrudd	139
12.3.1	Ulike former for voldslovbrudd	139
12.3.2	Samspillet handling/følge og subjektiv skyld	140
12.3.3	Skadebegrepet	141
12.3.4	Grensen mellom den sakkyndiges og rettens vurderinger	142
12.4	Seksuallovbrudd	144
12.4.1	Oversikt	144
12.4.2	Begrepsbruken	144
12.4.3	Noen straffeskjerpene regler	145
12.4.4	Grensen mellom den sakkyndiges og rettens vurderinger	146

12.5	Reaksjonsfastsettingen	146
12.5.1	Oversikt	146
12.5.2	Forvaring	148
12.5.3	Tvungent psykisk helsevern	148
12.5.4	Tvungen omsorg	149
13.	Erstatningsrett	150
13.1	Innledning	150
13.2	Rettenns behandling	150
13.3	Hva slags erstatning kan kreves?	151
13.4	Årsakssammenheng i erstatningsretten	152
13.4.1	Hva er årsakssammenheng?	152
13.4.2	Årsakssammenhengen må være påregnelig og adekvat	152
13.4.3	Sårbarhetsprinsippet	155
13.5	Menerstatning	156
13.5.1	Hva er menerstatning?	156
13.5.2	En særlig utfordring: medisinsk invaliditetsgrad på grunn av psykiske følger	157
13.6	Oppreisningserstatning	158
13.7	Erstatning for tap i inntekt	159
13.8	Pådratte og fremtidige utgifter	160
13.9	Voldsoffererstatning	160
14.	Sakkyndige og taushetsplikt	161
14.1	Innledning	161
14.2	Oversikt	162
14.3	Taushetsplikten som sakkyndig	163
14.3.1	Sakkyndige oppnevnt av retten eller engasjert av påtalemyndigheten	163
14.3.2	Taushetsplikt som privatengasjert sakkyndig	163
14.4	Taushetsplikt overfor hvem?	164
14.5	Opphevelse av taushetsplikten	165
14.5.1	Hovedregel	165
14.5.2	Opphevelse av forvaltningsmessig taushetsplikt	166
14.5.3	Den som vernes, er død	166
14.6	Taushetspliktens grenser	167
14.6.1	Generelt	167
14.6.2	Meldeplikt til barnevernet	167
14.6.3	Avvergeplikten	167
14.6.4	Tungtveiende interesser	168
14.6.5	Å hindre at uskyldig blir dømt	168
14.7	Den sakkyndige og andres taushetsplikt	169
14.8	Diskresjonspunkt	170

15. Habilitet og inhabilitet	171
15.1 Oversikt.....	171
15.2 Inhabilitet på grunn av relasjoner.....	174
15.2.1 Relasjon til andre fagkyndige i saken.....	174
15.2.2 Tidligere kontakt med en involvert i saken	176
15.3 Inhabilitet på grunn av tidligere roller.....	177
15.3.1 Behandlere	177
15.3.2 Sakkyndig i lavere instans – inhabilitet?	178
15.3.2.1 Fylkesnemnda – retten.....	178
15.3.2.2 Sakkyndig i tingretten og gjenoppnevning i lagmannsretten.....	179
15.3.3 Sakkyndig i tidligere sak mot samme person	180
15.4 Den sakkyndige går utenfor sitt mandat eller opptrer ikke nøytralt.....	180
15.5 Den sakkyndige har anmeldt saken	181
15.6 Sakkyndige som har vært engasjert av påtalemyndigheten	182
15.6.1 Sakkyndige engasjert av påtalemyndigheten.....	182
15.6.2 Politiets tjenestemenn	185
15.7 Kan faglig engasjement føre til inhabilitet?	186
15.8 Uttalelser i media.....	186
15.9 Opptreden under saken.....	187
15.10 Inhabilitet og taushetsplikt.....	187
DEL 4. Rettsmedisinsk sakkyndige – generelle problemstillinger	189
16. Kritikken mot de sakkyndige	191
16.1 Innledning.....	191
16.2 Burde kritikken heller rettes mot dommere?	192
16.3 Rettspsykiatrien og 22. juli-saken	194
16.4 Overgrepssakene i 1980- og 1990-årene	196
16.4.1 Innledning	196
16.4.2 Bjugn-saken	197
16.4.3 Hage-saken	198
16.4.4 Prestesaken.....	199
16.4.5 Oppsummering.....	200
16.5 Thomas Quick	200
16.5.1 Bakgrunnen.....	200
16.5.2 Sakkyndige og habilitetsreglene	201
16.5.3 Samarbeidet mellom patologene og politiet	202
16.5.4 Uvanlig sakkyndighet.....	202
16.5.5 Oppsummering.....	203
16.6 Torgersen-saken	203
16.7 Moen- og Liland-sakene	205

16.8	Fjell-saken	206
16.9	Filleristing av barn – «shaken baby syndrome»	208
17.	Fallgruver	210
17.1	Innledning	210
17.2	Når arbeidet starter	210
17.2.1	Mandatet, rolleforståelsen og oppdragsgivers interesser	210
17.2.2	Inngangsinformasjonen	211
17.2.3	Egne verdier og erfaringer	213
17.2.4	Egne interesser og bindinger	214
17.3	Under arbeidet	214
17.3.1	Tidlig stillingtagen	214
17.3.2	Bekreftelsesfellen («confirmation bias»)	215
17.3.3	Manipulasjon	217
17.3.4	Emosjonelt trykk	218
17.3.5	Ønske om å domfelle eller frifinne tiltalte	218
17.4	Under vurderingene	218
17.4.1	Vurderinger og subjektiv tolkning	218
17.4.2	Om å slutte fra det generelle til det konkrete	219
17.4.3	Alternative hendelsesforløp	220
17.4.4	Skråsikkerhet	220
17.4.5	Forventede reaksjoner	221
18.	Tvil, usikkerhet og sannsynlighet	222
18.1	Juss og medisin: ulik tankegang	222
18.2	Usikkerhet og tvil	224
18.3	Praktisk, ikke teoretisk tvil	225
18.4	Fagets usikkerhet	226
18.5	Dommere og sannsynlighet: prosentregning eller historier?	227
18.6	Sakkyndige og statistikk som bevis	228
18.7	Rettens bevisvurdering og sannsynlighet	230
18.7.1	Innledning	230
18.7.2	Enhver rimelig og forstandig tvil	230
18.7.3	Sannsynlighet	231
18.7.4	Overveiende sannsynlig	232
18.7.5	Kvalifisert sannsynlighetsovervekt	234
18.7.6	Når noe «antas»	234
18.7.7	«Nærliggende»	236
18.7.8	Svakere sannsynlighet	237
18.8	Hvordan gradere usikkerhet og tvil?	237
18.9	Et problem: indirekte uttalelser om sannsynlighet	238
18.10	Graderinger av maktbruk	239
18.11	Hvordan takle spørsmål om sikkerhet?	240

19. Mandater	241
19.1 Hva er et mandat?.....	241
19.2 Lovregler	241
19.2.1 Sakkyndige skal ha et mandat.....	241
19.2.2 Hvordan blir mandatet til?	242
19.3 Mandatets innhold.....	243
19.3.1 Hva kjennetegner et godt mandat?	243
19.3.2 Den sakkyndige og mandatets innhold	244
19.3.3 Mandatet som avgrensning av oppdraget	245
19.4 Mandatet og grensen mot bevisvurderinger	245
DEL 5. Den sakkyndige erklæringen	247
20. Arbeidet med erklæringen	249
20.1 Innledning.....	249
20.2 Mottatt informasjon.....	250
20.2.1 Hva slags informasjon mottas?	250
20.2.2 Informasjonen som kontekst.....	251
20.3 Innhenting av informasjon.....	251
20.3.1 Informasjon fra personer.....	251
20.3.2 Pasientjournaler og liknende	252
20.3.2.1 Hovedregel: Taushetsplikten må oppheves	252
20.3.2.2 Unntak hvor samtykke ikke er nødvendig.	253
20.3.2.3 Tilgang til journaler på den	
sakkyndiges arbeidsplass.....	254
20.3.2.4 Hvem innhenter opplysningene?	255
20.3.3 Bør informanten foreholdes hva den sakkyndige	
skriver ned?	255
20.3.4 Taushetsplikten ved innhenting.....	256
20.3.5 Bruk av tolk.....	256
20.3.5.1 Generelt.....	256
20.3.5.2 Tolkens rolle.....	258
20.3.5.3 Noen enkle tolkeråd.....	258
20.4 Flere sakkyndige.....	259
20.4.1 Medsakkyndige	259
20.4.2 Tverrfaglige erklæringer.....	260
20.5 Metoder	261
20.6 Sakkyndige vurderinger og bevisvurderinger.....	262
21. Den skriftlige erklæringen	265
21.1 Generelt	265
21.2 Lovregler	267
21.3 Hvilke hensyn har betydning for utformingen?	268
21.3.1 Hvorfor tenke gjennom utformingens betydning?	268
21.3.2 Et grunnleggende hensyn: skillet mellom funn,	
vurdering og konklusjon.....	269

21.3.3	Relevanshensynet.....	269
21.3.4	Dokumentasjonshensynet	269
21.3.5	Kommunikasjonshensynet	270
21.3.6	Lesbarhetshensynet.....	270
21.3.7	Opplesbarhetshensynet.....	271
21.3.8	Navigasjonshensynet.....	271
21.4	Praktiske sider ved utformingen – erklæringens form	271
21.4.1	Innledning	271
21.4.2	Erklæringens lengde.....	272
21.4.3	Oppsettet: font, skriftstørrelse, linjeavstand og sidenummerering.....	273
21.4.4	Avsnitt	273
21.4.5	Setningslengde og tegnsetting	274
21.4.6	Overskrifter.....	274
21.4.7	Innholdsfortegnelse	274
21.4.8	Sitater	274
21.4.9	Fotnoter	275
21.4.10	Tekst eller vedlegg?	275
21.5	Språk.....	275
21.6	Erklæringens innhold – innledende opplysninger	277
21.6.1	Innledning	277
21.6.2	Forside	278
21.6.3	Sammendrag.....	278
21.6.4	Mandatet.....	278
21.6.5	Den sakkyndiges kvalifikasjoner	278
21.6.6	Habilitet.....	279
21.7	Erklæringens innhold – det sakkyndige arbeidet	279
21.7.1	Innledning	279
21.7.2	Metode og fremgangsmåte som er benyttet.....	279
21.7.3	Innhentede opplysninger	279
21.7.4	Sitat fra politidokumenter	280
21.7.5	Faktiske forhold.....	281
21.7.6	Undersøkelser	281
21.7.7	Funnene	282
21.7.8	Vurdering	282
21.7.9	Konklusjoner	283
21.8	Oppsummering.....	283
22.	Den sakkyndige i retten	285
22.1	Innledning	285
22.2	Utgangspunkt: mandatet	285
22.3	Forventningene	286
22.4	Forberedelser	286
22.5	Tilstedeværelse i retten	287

22.6	Hva skjer i retten?	288
22.7	Presentasjon av erklæringen	289
22.8	Hvilke strategier har partene?	290
22.9	Hvordan forholde seg til de spørsmålene som stilles?	290
22.10	Hvordan svare?	291
22.11	Atferd under utspørringen	292
22.12	Etter saken	293
23.	Betaling	294
23.1	Oversikt	294
23.2	Hvem har rett til betaling?	294
23.3	Betaling etter salærsatsen	296
23.3.1	Honoraret	296
23.3.2	Reisefravær	297
23.4	Salæroppgaven	297
23.5	Nedsettelse av honoraret	298
23.6	Vitner	298
23.7	Reise- og oppholdsutgifter	298
DEL 6.	Oppsummering	301
24.	Hva bør gjøres?	303
24.1	Innledning	303
24.2	Organisering	304
24.3	Mer kvalitetskontroll?	306
24.4	Mandat og innsendingsplikt	306
24.5	Kvaliteten på erklæringene	307
24.6	Skriftlige erklærings form og innhold	308
24.7	Foreløpige psykiatriske erklæringer	308
24.8	Finansiering av rettslige obduksjoner	308
Vedlegg 1.	Standardiserte graderinger av sannsynlighet	309
	Rettstoksikologi: sannsynlighet for påvirkning	309
	Sverige: obduksjoner og sannsynlighet	310
	Kripes og sannsynlighet	311
Vedlegg 2.	Straffeprosessloven kapittel 11. Sakkyndige	312
Vedlegg 3.	Straffeprosessloven kapittel 13. Personundersøkelse og rettspsykiatrisk undersøkelse (utdrag)	315
Vedlegg 4.	Straffelovens regler om tvungent psykisk helsevern og tvungen omsorg	318
	Straffeloven kapittel 12. Overføring til tvungent psykisk helsevern og tvungen omsorg	318
Vedlegg 5.	Forskrift om rettspsykiatriske undersøkelser og sakkyndige...	321
	FOR-2020-09-30-1921	321

Vedlegg 6. Forskrift om krav til helsepersonells attester, erklæringer o.l..	324
FOR-2008-12-18-1486	324
Vedlegg 7. Rundskriv fra Justis- og beredskapsdepartementet	327
G-34/2020.....	327
I	327
II	327
Vedlegg 8. Fornærmedeerklæringer	329
Vedlegg 9. Rettspsykiatriske undersøkelser – standardmandat.....	331
Mandat for sakkyndig utredning som grunnlag for rettens vurdering av tilregnelighet og fastsetting av straff under minstestrafen eller til en mildere straffart	331
Generelt	331
Klinisk og diagnostisk utredning	331
Dersom påstand om særreaksjon eller forvaring er aktuelt:	332
Krav til erklæringen.....	332
Litteratur.....	335
Utredninger	337
Veiledere, rapporter mv.	338
Stikkord	341